

[itobiad], 2019, 8 (3): 1875/1905

**Harf İnkılâbı Ekseninde Türk Aydınının Arap Harflerine ve
Hat Sanatına Bakışı**

Turkish Intellectuals' Viewpoint of Arabic Letters and Calligraphy
Art in the Context of Alphabet Reform

Fatih ÖZKAFA

Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Assoc. Prof., Marmara University Faculty of Theology
fatih.ozkafa@marmara.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-2794-5421

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 22.07.2019
Kabul Tarihi / Accepted : 16.09.2019
Yayın Tarihi / Published : 23.09.2019
Yayın Sezonu : Temmuz-Ağustos-Eylül
Pub Date Season : July-August-September

Atıf/Cite as: ÖZKAFA, F. (2019). Harf İnkılâbı Ekseninde Türk Aydınının Arap Harflerine ve Hat Sanatına Bakışı. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (3), 1875-1905. Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/issue/47378/595309>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012- Karabuk University, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Harf İnkılâbı Ekseninde Türk Aydınlarının Arap Harflerine ve Hat Sanatına Bakışı

Öz

Cumhuriyet'in ilanından sonra ivme kazanan harf inkılâbı tartışmalarının kökeni Tanzimat yıllarına kadar uzanır. Başlangıçta, Arap harflerinin Türkçe dil yapısına uymasında yaşanan zorluklara temas eden Osmanlı aydınları zaman zaman konuyu gündeme getirmişler ve ilmî açıklamalarla bunun gerekliliğini ispatlamaya çalışmışlardır. İmlâ sorunlarının çözümü için farklı teklifler sunmuşlardır. Buna mukabil, Arap harflerine taraftar olan çoğunluk ise kendi tezlerini yine ilmî gerekçelerle ortaya koymuşlardır. Ancak bilhassa Cumhuriyet sonrasında Latin harflerine geçilmesini savunanların sayısı artmış ve gerekçeleri de modern Batı toplumuna uyum sağlama, yani çağdaşlaşma eksenli olmuştur. Bu sıralarda bazı aydınlar eski yazıyla alay eden, hatta Arap harflerine hakaretler içeren makaleler kaleme almışlardır. Ahmet Haşim ve Refik Halid Karay bu isimlerdendir. Ahmet Haşim, sadece Arap harflerinin değiştirilmesini savunmamış, bu harflerle icra edilen hat sanatının bile devrinin kapandığını iddia etmiştir. Bununla birlikte, vaktiyle Latin harflerine geçilmesini destekleyen aydınlardan bazıları ise daha sonra pişmanlık duymuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Arap Elifbası, Latin Alfabesi, Hat Sanatı, Harf İnkılâbı, Türk Aydını.

Turkish Intellectuals' Viewpoint of Arabic Letters and Calligraphy Art in the Context of Alphabet Reform

Abstract

The discussions over the Alphabet Reform, which gained momentum after the proclamation of the Republic, trace back to the Reorganizations years. Ottoman intellectuals who had initially touched upon the difficulties of adapting Arabic letters to the Turkish linguistic structure brought up the matter from time to time and tried to prove its necessity with scientific explanations. They offered different proposals for the solution of spelling problems. On the other hand, the majority standing up for Arabic letters revealed their own theses on the basis of scientific reasons. However, the number of those supporting the use of Latin alphabet increased especially after the proclamation of the Republic and their reasoning was oriented around adjusting to the modern western society, in other words modernization. At the same time, some intellectuals wrote articles mocking the old writing system and even insulted Arabic letters. Ahmet Hasim and Refik Halid Karay are among these names. Ahmet Hasim not only defended ruling out Arabic letters, but also claimed that calligraphy, which is performed with Arabic letters, had been an art form of the past. However, some of the intellectuals who once supported the use of Latin letters regretted that later.

Keywords: Arabic Alphabet, Latin Alphabet, Calligraphy Art, Alphabet Reform, Turkish Intellectuals.

Giriş

Osmanlı döneminin son yüzyılı, sosyal ve siyasî alanlardaki ayrışmaların çatışma boyutuna ulaştığı, bunun hem sebebi hem sonucu olarak Osmanlı aydınlarının da derin düşünce farklılıklarıyla birbirlerinden uzaklaştıkları bir dönem olmuştur. Anlı şanlı Devlet-i Aliyye'nin içine düştüğü girdaptan nasıl kurtulabileceğine ilişkin çözüm arayışları, eskiden akla bile gelmeyecek fikirlerin cesurca müdafaa edilmesine zemin hazırlamıştır. Statüko tarafından zaman zaman bastırılmaya çalışılsa da söz konusu yeni teklifler bir şekilde gündeme taşınabilmiş ve oldukça hararetli bir şekilde dile getirilmiştir. Bu tartışmaların ana ekseninde, Batılılaşmanın olumlu ya da olumsuz etkileriyle yakından ilişkili konular yer almaktadır. Ancak radikal fikirleri savunanlardan bazıları körü körüne Batı taklitçiliği yaparak Batıda ne varsa hiçbir süzgeçten geçirmeksizin ithal etme yanlısı iken dönemin aydınlarından bir kısmı, değişen dünyaya ayak uydurmaya çalışmakla birlikte millî değerlerden taviz verilmeden bunun yapılması gerektiğini düşünmüşler ve daha ihtiyatlı hareket etmişlerdir.

Cumhuriyet sonrasında yapılan inkılâpların büyük kısmı esasen Osmanlı bakıyyesi olan ihtilâflı hususlarla alâkalıdır. Osmanlı döneminde bazen yüksek sesle ifade edilen, zaman zaman rafa kaldırılan tartışmalar olmuştur. Devletin içinde bulunduğu ortama ve siyasî/askerî gündemin yoğunluğuna göre bu tartışmaların sıcaklığı da değişmiştir. Cumhuriyet sonrasında hakim olan anlayış ise nerdeyse bütün inkılâpları, geçiş dönemine bile imkân tanımadan birdenbire uygulamaya geçirmiş ve bu yüzden kamuoyu, olan bitene hazırlıksız yakalanmıştır. Toplumda şok etkisi yapan bazı inkılâpların sosyo-kültürel sonuçları zamanla daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. Söz konusu inkılâplar arasında ilim, kültür ve sanat bakımından en müessiri ise "Harf İnkılâbı" olmuştur. Harflerin tebdili konusundaki tartışmalar ekseninde son dönem Osmanlı/ilk dönem Cumhuriyet aydınının Arap harflerine bakışı, farklı görüşlerin dile getirildiği bir ortam hazırlamıştır. Bu sırada yazılan bazı makaleler, husûsen hat sanatını da ilgilendirmektedir.

1. Harflerin Tebdili Meselesi

1 Kasım 1928'deki Harf İnkılâbı ile sonuçlanan ve yaklaşık bir asırlık geçmişi olmakla birlikte bilhassa Cumhuriyetin ilk yıllarında üst perdeden seslendirilen "tebdîl-i hurûf" tartışmaları, devrin bütün okur yazarlarını meşgul eden bir mesele hâline gelmiştir. Böyle bir mesele karşısında herkes kendini bir tarafta bulmuş, lehte ve aleyhte ister istemez "taraf" olmuştur. Çünkü bu konu sadece basit bir imlâ meselesi olmayıp aynı zamanda ait hissedilen medeniyetin ve kültür havzasının da en mühim alâmet-i farikalarından biridir.

Tanzimat devrinin önemli yazarlarından Ali Süavi'ye göre alfabenin muhafaza edilmesi "vacibü'l-hıfz"dır. Hatta alfabe değişikliğinin lafı bile edilmemelidir. Arap harfli Türk yazısının, Latin harfli Avrupa yazılarına göre daha hızlı yazılmak, ayakta, oturarak yazılabilirlik, daha az yer

kaplamak gibi üstünlükleri vardır. Süavi'ye göre alfabenin aynen korunmasını gerektiren bir diğer önemli sebep de Müslümanlar arasındaki birliği sağlamasıdır. Ancak o, burada da harflerin korunmasının, ıslaha ihtiyaç olmadığı anlamına gelmediğini söyler (Çelik, 1994: 639-640).

Münif Paşa, Osmanlı imlâsında hareke koymak âdet olmadığı için kelimelerin beş on farklı sûrette okunabileceği sakıncasından bahseder. Ayrıca, matbuatta diğer milletlerin otuz kırk harf ile kitap basması mümkün iken bizde mesela nesih yazısıyla bir kitap basmak için en az beş yüz cins hurûfa ihtiyaç olduğunu beyan eder (Münif Paşa, 1863: 2).

Hayreddin Bey, harflerin tebdili yerine daha sade ve kullanışlı bir şekilde sokulmasının faydalı olacağını dile getirir (Hayreddin Bey, 1869: 3).

Ebuzziya Tevfik, "tebdil-i hurûfa sa'y olunduğu kadar ta'dil-i usûle himmet sarf edilse yakın vakitte semerât-ı nâfiasının müşâhede olunacağı hakikat-i hâle vâkif olan zevât indinde bedihiyattan ma'dûttur" diyerek Arap harflerinin öğretilmesinde zorluklar olduğunu iddia etmek yerine problemin tâlim usûlünde aranması gerektiğini ifade eder (Ebuzziya Tevfik, 1869: 2).

Darülfünûn Müdürü Hoca Tahsin Efendi'nin alfabe konusundaki ilginç görüşü, Arap kökenli alfabenin Latin yazısında olduğu gibi soldan sağa doğru yazılması teklifidir (Turan, 2005: 92).

Namık Kemâl, Arap harfleriyle imlâ hususunda *Tasvîr-i Efkar*'da yazdığı bir makalesinde, mutlak cehaletten kurtulmuş bir kimsenin kendi lisanını heceleye heceleye okumayacağını, yani "sûret-i telaffuzu ma'lûm olan bir kelimenin kıraatı için yazının harekeli olup olmamasının fark etmeyeceğini" beyan etmektedir (Namık Kemâl: 1866). Yani belli bir okumuşluk seviyesine ulaşan kişinin kelimeleri gayet akıcı ve doğru bir şekilde okuyup telaffuz edebileceğini, yani harekeyle ilgili bir sorun olmadığını ileri sürmektedir. Çünkü ona göre bir insan, mânâsını bildiği kelimeyi harekesiz de görse yanlış okumaz; mânâsını bilmediği kelimeyi ise doğru okumakta fayda yoktur (Namık Kemâl: 1869: 1); dolayısıyla muhtemel yanlış okuma ve telaffuzlarla ilgili meseleler daha çocukluk yıllarında verilecek iyi bir dil ve gramer eğitimiyle halledilebilir.

Harflerin tebdiliyle ilgili tartışmalar Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş döneminde de sıcaklığını muhafaza etmiş, matbuatta daha hararetli olarak ele alınmıştır.

Kâzım Karabekir Paşa, 2 Mart 1923 tarihinde İzmir İktisat Kongresi'nde yaptığı konuşmada "tebdîl-i hurûf" meselesine ilişkin olarak şunları söyler:

Bizim hurûfatımız okunmaz değil, belki hurûfatımız dünyanın en güzel şeklidir. Hiçbir lisanda hurûfatımız kadar güzel ve temiz, manzarası sevimli bir yazı yoktur... Böyle fikirler içimize girmesin. Sonra da büsbütün lâl ü ebkem olur, bütün âlem-i

İslâm'ı üzerimize hücum ettiririz. Ve bunun neticesi olarak kendi aramızda birbirimizi yeriz (Tanin, 1923: 2).

Hüseyin Kâzım, İzmir İktisat Kongresi'ndeki Latin harfleri tartışmalarını değerlendirdiği yazısında Kâzım Karabekir Paşa'nın bu kanaatlerine karşı serzenişlerini dile getirmiştir. (Hüseyin Kâzım, 1923: 3214).

Hüseyin Cahit (Yalçın), bizi Osmanlıların kullandığı harflere bağlayan hiçbir dinî mecburiyetin olmadığını yazar ve memleketi kurtarmak için en lüzumlu tedbirlerden birinin harflerimizi değiştirmek olduğunu savunur. Hüseyin Cahit, İctihad Mecmuası'nda da otuz senedir Latin harflerinin kabulüne lüzum olduğu kanaatini beslediğini ve (Arap harfleri yüzünden) memleketin cehalet karanlığı içinde olduğunu yazmıştır. (Hüseyin Cahit, 1923: 1).

Tahsin Ömer'e göre Arap elifbası gelişmemiş bir alfabedir. Ziraî aletlerde nasıl ki saban, dögen gibi ibtidai aletler terk ediliyor ve yerine traktör vs kullanılıyorsa, alfabelerin de mükemmeli olan Latin alfabesine geçilmelidir. (Tahsin Ömer, 1923: 3-4). Arap ve Latin harflerinin benzerliğine dikkat çeken Tahsin Ömer, Arapça'nın Arap harflerinin dinî sebeplerle kutsal bir mahiyeti olduğu görüşüne karşılık, Arap harflerinin de tıpkı Latin harfleri gibi Fenike alfabesinden türetildiğini delil göstermiştir (Çelik, 2018: 23).

Ali Suavî, Osmanlı imlâsındaki hat usûlünün birtakım güzellikler ihtiva ettiğine dikkat çekmekte ve bu hattın sür'atle tahrir edilebildiğini, hem el üstünde tutarak hem ayaktayken kolayca yazılabildiğini, ayrıca küçük bir kâğıt parçasına birçok mânâlar ihtiva edecek resimlerle/çizgilerle yazmaya imkân tanıdığını belirtmektedir (Ali Suavî, 1923: 2). Gerçekten de genellikle sesli harfleri yazmaya ve hareke koymaya lüzum olmadığından, çok daha az harf kullanarak birçok ifadenin yazılmasına Arap harfleriyle imlâ imkân tanımaktadır. Bu yüzden de çok hızlı not tutulabilmektedir. Bu sebeple, 1928'deki Harf İnkılabı'ndan sonra bile bazıları şahsî notlarını eski harflerle yazmaya devam etmişlerdir. Yine meslek icabı hızlı not tutması gereken gazetecilerin bir kısmı da daha süratli yazmaya alışık oldukları eski yazıyı kullanmaya devam etmişlerdir.

Cenab Şehabettin, Servet-i Fünûn'daki 27 Ağustos 1925 tarihli yazısında, lisanımızın kıraat ve imlâsında tesadüf edilen bütün müşkülâtın aslı sebebini, başlangıçta Arap harfleri ile Türkçe yazmak hatasını ihtiyar eden ecdadımıza bağlar (Yorulmaz, 1995: 17). Latin harflerinin alınmasını ise Batı medeniyetine girmemizin kestirme yolu olarak değerlendirir (Yorulmaz, 1995: 363).

Necib Âsım, *Türk Yurdu*'ndaki "Elifba Meselesi" başlıklı makalesinde, alfabede teceddüt ihtiyacının dilimizde Fransızca kelimelerin kullanımı yaygınlaşınca tebarüz ettiğini ifade eder. Ancak problemi çözmek için hareke konması fikrinin uygun olmadığını sesli harflerle kalabalıklaşan yazının bir de hareketlerle dolmaması gerektiğini ekler. Necib Âsım, bin yıllık yazının tebdili yerine onu Türkçe'ye maledecek yöntemler teklif eder.

Ayrıca bu makalesinde İslam hattının kendine has kutsiyetine de temas ederek bunun zamanla herhangi bir yazının ötesine geçerek sanayi-i nefise halini aldığına vurgu yapar (Necib Âsım, 1925: 540). Onun bu görüşleri, o dönemdeki alfabe tartışmaları arasında hattın sanat yönüne dikkat çekmesi bakımından istisnai niteliktedir.

Abdullah Cevdet'in İctihad'daki "Hurûf-ı Munfasıla Hakkında: Latin Harfleri" başlıklı yazısında şu cümleler geçmektedir: "Yeni yazının malûmat-ı umûmiyeyi en hücrâ köylere kadar tamim edeceğini asırlardan beri dünya şuûnundan bîhaber olarak yaşayan Türk'ün gözlerine nur, dimağına feyz ve efkârına intibah vereceğini söylemek zâiddir" (Abdullah Cevdet, 1925: 1).

Yine Abdullah Cevdet'in İctihad'daki "Latin Harfleri Hakkında" başlıklı bir başka yazısında "behemahal Latin harflerini kabul etmeliyiz. Bu kanaatim pek kuvvetlidir ve otuz beş yaşındadır... Arap harfleri Türkçe'nin inkişafına mani olmuştur. Nitekim Arab'ın metafiziği de Türk'ün inkişafına mani olmuştur" diye yazmış ve şöyle devam etmiştir: "Türk, istiklâl-ı tâmını iktisab etmek ve Avrupa aile-i mileline girmek, cemiyet-i beşeriyyenin müstakil bir uzvu olmak için Arap harflerinden, Arap tabiiyet-i maneviyyesinden kurtulmalıdır" (Abdullah Cevdet, 1926: 1).

Bir Osmanlı Yahudisi olan Avram Galanti, Arap harflerinden yana bir tavır alarak "Arabî Harfleri Terakkimize Mâni' Değildir" isimli bir kitap neşretmiştir. Ayrıca konuyla ilgili makaleler de neşretmiştir. Galanti'ye göre yapılması gereken, harfleri bir miktar ıslah etmek ve kolayöğrenmeyi sağlayacak sade, açık bir dille yazılmış kitaplar neşretmektir (Galanti, 1926: 12; Galanti, 1927: 9-14). Çağlayan Mecmuası'ndaki "Latin Harflerine Dair" başlıklı makalesinde şu cümleler yer almaktadır: "Latin harfleri istimal olunursa hâl-i hazırdaki Türkçe'nin fakirliğine binaen memlekette ilmin ifade ettiği yüksek ve tam manada alim mütefekkir yetişmez" (Galanti, 1926: 12).

İsmail Şükrü, insanoğlunun ulaştığı tekâmül seviyesine uygun yepyeni bir alfabe icat edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu alfabe öyle olmalıdır ki "talimde suhulet, tahrirde sürat" imkânı tanınmalıdır. (İsmail Şükrü, 1926: 9-11). Bununla birlikte İsmail Şükrü, Arap yazısının sağdan sola doğru yazılmasının insan fıtratına uygunluk ve süratli yazmayı sağlamak gibi üstünlükleri olduğunu da kabul etmektedir.

Namık Kemâl'in oğlu Ali Ekrem (Bolayır), İbrahim Alâeddin (Gövsâ), Necip Âsım (Yazıksız), Halid Ziya (Uşaklıgil), Necmi (Dilmen) ve Halil Nimetullah (Öztürk) gibi aydınlar da Latin harflerinin kabulüne karşı çıkanlardır. Buna mukabil Celâl Nuri (İleri), vaktiyle Türklerin Arap harflerini kabul etmesini "Türkler için bin sene devam edecek bir talihsizlik" olarak nitelendirir. Arap elifbasının bu memlekette artık iflas ettiğini, başarısız olduğunu, Türkçe için esaslı tebdile kabiliyetsiz olduğunu beyan eder (Celâl

Nuri, 1914: 15). İleri, 1928'de yazdığı bir makalesinde, okur yazar miktarının pek az olmasının sebeplerinden birinin de o zamana kadar kullandığımız Arap elifbası olduğunu savunmakla kalmaz, daha da "ileri" giderek kütüphanelerdeki köhne ciltlerin bizi çıkmaz yola saptadığını, bu bayat, yanlış, muğfel kitap veya risalelerin Latin harfleriyle basılmasındansa imhasının daha faydalı olacağını iddia eder (Celâl Nuri, 1928: 2).

Mustafa Şekib, eski harflerle ilgili olarak "Türkçe için mamut filleri gibi hantal ve mafsalsız olan Arap elifbası" benzetmesini yapmıştır (Mustafa Şekib, 1928: 4).

Harflerin tebdilini müdafaa edenlerin ileri sürdükleri gerekçelerden biri okuma güçlüğü ile ilgili sorunlar iken bir diğeri de matbuatta çok sayıda basma eşkâline ihtiyaç duyulmasıdır. Çünkü Avrupa'da basma eşkâli en fazla otuz beş kırk civarında iken Arap harfleri birleşerek yazıldığı için Osmanlı'da basma eşkâli beşyüze kadar yaklaşmaktadır. Bu ise mürettiplerin gerek tertip gerek harf dağıtmak gibi işler için en az dört beş misli vakit harcamalarına sebep olmaktadır.

Yukarıda bir kısmına özetle yer verilen zıt görüşlerden hareketle, Latin harflerinin kabul edilmesini istemeyen aydınları şöyle sıralayabiliriz: Ali Suavî, Ali Ekrem, Muallim Cevdet, Necip Asım, İbrahim Alâaddin, Avram Galanti, Halil Nimetullah, Veled Çelebi, Halid Ziya, İbrahim Necmi, Macar Profesör Gombotes Zoltan vs. (Yorulmaz, 1995: 194). Bu isimlerden bazıları, konuyla ilgili mülahazalarını kaleme alırken genellikle ilmî kıstaslar ve gerekçeler ileri sürerek fikirlerini müdafaa etmişlerdir ve kuru taassuptan uzak bir tutum takınmışlardır. Mesela; Latin harflerine geçilmesine taraftar olmayan İbrahim Alâaddin Gövsa, Latin harflerinin avantajlarını da kabul eden ifadelere yazısında yer vermiştir:

Talim ve terbiyeye müntesip bir adam olduğum için harflerimizin uygunsuzluğunu, imlâmızın müşevveşliğini, lisanımızın inzibatsızlığını bilirim. Elinde hiç yazısı olmayan bir millet için Latin harflerinin müreccah olacağına da şüphe etmem. Hatta Türkçe harflerin (stenografik) kaidesini mahzurlarına faik görüyorum. Fakat Latin hurûfunun kabulü, imlâ meselesini halledecek midir, lisanımızın inkişafını temin edecek midir? Hararetili taraftarların okuduğum reyleri beni bu hususta hiç de ikna etmedi (Yorulmaz, 1995: 202).

Halid Ziya Uşaklıgil de konuyla ilgili makalesine, Latin harflerinin kabulünü destekleyenlerin bazı gerekçelerine hak verdiğini belirterek başlamaktadır:

Latin harflerinin Türkçe'ye tatbiki meselesi bence gayet muallak ve muhtelif nukat-ı nazarla hâiz-i taalluk olduğu için bunu bir evet yahut hayır'la halletmeğe imkân görmüyorum. Latin harflerinin kabulü lehinde serd edilebilecek birbirinden hâiz-i kuvvet berâhin var. Binaenaleyh bunlar arasında bir muvazene yaparak ya neticenin temayül ettiği tarafa müteveccih olmak veyahut iki ihtimal arasında bir hatt-ı mutavassıt bulmak lazım gelir (Yorulmaz, 1995: 206).

Ancak uzun değerlendirmelere yer verdikten sonra Halid Ziya şu hükme ulaşmaktadır:

Bütün bu mütalâattan şu netice hasıl oluyor gibidir ki esas itibariyle Latince harflerin kabulüne tamamen muarızım... mevcut yazıyı bazı ufak tefek ıslahat ve tadilat ile muhafaza etmekte hem faide-i ameliyye vardır, hem menfaat-ı lisaniyye..." (Yorulmaz, 1995: 212).

M. Fuad Köprülü, Namık Kemal'in düşüncesine de atıf yaparak harf tebdilinin bir milletin terakkisinde pek büyük bir ehemmiyeti olmadığını teyit ediyor:

Filhakika harf meselesi bir millet için hayati değil, bilakis mahiyet itibariyle tali bir meseledir. Mamafih her nedense, öteden beri bizde bununla uğraşanlar bulunuyor. Nitekim Meşrutiyet'in akabinde de bu mesele yine ortaya konulmuş, harflerimizin ıslahı için muhtelif şekiller teklif edilmiştir. Neticesi gelmeyen bu mesai elyevm hedefi değiştirerek devam etmekte, şimdi de kullandığımız harfleri bırakarak Latin harflerinin kabulü mevzubahis olmaktadır. Latin harflerinin kabulüne taraftar olanlar zannediyorlar ki garp medeniyetine bu suretle daha çabuk ve daha kolay temessül edebiliriz. Halbuki garp medeniyetine temessül harflerimizin tebdili ve Latin harflerinin kabulüyle kabil olamaz... Bir milletin harflerini değiştirebilmesi için eski bir harstan mahrum olması ve birçok ibtidai bir halde bulunması icab eder. Halbuki Türk milleti çok

eski bir harsa malik olduğu gibi ibtidai bir millet de değildir. Uygur elifbası terk edilerek Arap harfleri isti'male başlandığı zaman –o vakit ki Türk medeniyeti bugünküne nisbetle çok ibtidai olmasına rağmen- bu harfler yine Türkler arasında çok müşkilatla yerleşti. Hatta Arap elifbası Uygur elifbasına nazaran Türk lisanına daha muvafık bir elifba idi... Alelade mantık ve alelade muhakeme ile elde edilen nazariyeler, hayat sahasında büyük bir tatbik kabiliyeti gösteremezler. İctimai hadiseler üzerinde müessir olmak için kat'i surette ictimai düsturlara teb'iyet etmek mecburiyeti vardır. Bu düsturlara bigane kalanlardır ki ancak Latin harflerinin kabulüne taraftar olabilirler. Latin harflerinin kabulü meselesi yalnız hars ve tarih meselesi değildir. Bunun iktisadî, tedrisî cihetleri de vardır ki, bunlardan işin yalnız iktisadî sebepleridahi Latin harflerinin kabulü teşebbüsünü akamete mahkûm bırakmağa kâfi gelir. İhtisasa hürmet etmek istediğimiz şu sıralarda böyle mühim husûsat ile herkesin iştigal etmesi bir anarşi tevliid etmekten başka bir şeye yaramaz (Köprülü, 1926: 1).

Zeki Velidî (Togan), *Türk Yurdu*'nda neşredilen "Türklerde Hars Buhranı" başlıklı yazısına şu kesin hükümle başlıyor: "Sûret-i kat'iyede bilmeliyiz ki Latin hurûfatının lisanımıza tatbiki imkânsız ve muzırdır" (Türk Yurdu, 1926: 1). Daha sonra ise bu hükmün gerekçelerini muhtelif örneklerle anlatıyor.

Hüseyin Avni (Başman), her iki alfabenin de serbestçe kullanılmasını ve bu rekabet neticesinde hangisi baskın gelirse onunla devam edilmesinin daha uygun olacağını ifade ederek ilginç bir teklifte bulunmuştur (Hüseyin Avni, 1926: 3-5).

Celâl Sahir (Erozan), alfabe değişimini adeta başka bir dil kabul etmekle eşdeğer sayarak, Latin harflerini isteyen Mustafa Şekib'i suçlamıştır (Celâl Sahir, 1926).

İsmet İnönü'nün Adliye Vekili olan Mahmud Esat (Bozkurt), 8 Ocak 1928'de *Türk Ocağı*'nda verdiği konferansta "kendisine mensup olmakla yegâne şeref duyduğum ırkımın bir gün güzel dilini Latin harfleriyle ifade ettiğini görmeği hararetle dilediğimi söylemekten men'-i nefis edemem" demiştir (Ertem, 1991: 207). Bundan cesaret alan Ahmed Cevad (Emre), *Vakit*'te; İbrahim Necmi (Dilmen), *Milliyet*'te; Celâl Nuri (İleri), *İkdam*'da ve *Hürriyet-i Fikriyye*'de; Falih Rıfkı Atay, *Hâkimiyet-i Milliye*'de, Yunus Nadi de *Cumhuriyet*'te yazılar yazmışlardır (Ertem, 1991: 208). Mahmud Esat'ın

mezkûr konuşmasından bir hafta sonra Raufpaşazade Fuad, "Latin harflerinin kabulü, terakkiyatımızın sâikidir" demiş; Hamdullah Suphi Tanrıöver de "Latin harflerini kabul etmek zarurettir ve biz Türk harsının lehine bu harfleri er-geç kabul edeceğiz" demiştir (Milliyet,1960).

1924 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nda yer alan "(devletin) dini, din-i İslâm'dır" ibaresi 9 Nisan 1928'de kaldırılmış ve laiklik getirilmişti. Bu önemli gelişmeden kısa bir süre sonra, 9 Mayıs 1928'de, milletvekilleri Saffet (Arıkan), Reşit Safvet (Atabinen), Mustafa (Cantekin) ve Sadık (Deniz) tarafından, Latin "rakamlarının" kabulü için bir kanun teklifi TBMM'ye sunuldu. Refet Bey ve Necib Âsım (Yazıksız)'ın lehte konuşmalarına ilâveten Hasan Fehmi (Tümerkan) ile Muhiddin Nami de beynelmilel harflerin kabulünde mahzur olmadığını ve bir an evvel bu değişikliğin yapılması gerektiğini ifade eden konuşmalar yapmışlardı. Daha sonra Maliye Vekili Şükrü (Saracoğlu), bu konuyla ilgili bir komisyon teşkil edildiğini ilan etti (Milliyet: 1928). Saracoğlu, halk kitlelerinin cahil kalmasında en büyük âmilin Arap harfleri olduğuna inananlardandı (Unat, 1953).

Seredilen görüşlerden anlaşılacağı üzere Latin harflerine geçiş birdenbire olmamış, en az bir asırlık münakaşa ve müzakereler neticesinde 1 Kasım 1928'de kanunlaşarak yürürlüğe girmiştir. İctihad Mecmuası bu hususta ilk sayfasına şu başlığı koymuştur: "Cumhuriyetimizin Hars Sahasında Bir Feth-i Mübîni: Latin harflerinin kabulüne karar verildi." Başlığın altındaki cümleler ise şu minval üzere devam etmektedir: "Latin harflerinin kabulü kararında hükümetimizin inkılap ve teceddüt sahasına dahil en parlak zaferini samimi hürmetle selamlarız" (İctihad, 1928: 1).

Buraya kadar nakletmeye çalıştığımız farklı kanaatler çerçevesinde, yüzlerce yıldan beri kullanılan harflerin bırakılıp yerine Latin harflerinin kabul edilmesinden yana olanların görüşlerinin yaklaşık olarak şu yorumlar ekseninde olduğu söylenebilir:

- a. Şimdiye kadar kullandığımız harfler Arap harfleridir. Ancak bunlar Sami bir lisan olmayan Türkçe'nin bünyesine uygun değildir, imlâmızın bozukluğunun en büyük sebebi budur.
- b. Madem ki Batı medeniyeti topluluğuna dahiliz, o halde bu topluluğun yazı şeklinden de uzak kalmamalıyız. Dolayısıyla Avrupa medeniyetinin yazı şekli olan Latin harflerini de almalıyız.
- c. Latin harflerini kabul etmedikçe inkılâbımız eksik kalacaktır.
- d. Halkımızın ekseriyet itibariyle cahil kalması Arap harflerinin zorluğu yüzündendir. Latin harflerini kabul edersek elifbamız kolaylaşır ve okuma yazma oranı yükselir. Hele ilk mekteplerde elifba tedrisi son derece

basitleşir, çocuklarımız da bugünkü zahmetten kurtulur. Latin harfleri daha kolaydır. Latin alfabesinde sesli harfler fazla olduğu için dilimize uygundur. Ayrıca büyük harf, küçük harf ayrımı vardır.

e. Arap harfleri bizi Çin ayakkabısı gibi sıkışmış ve Müslümanların geri kalmasına sebep olmuştur. Bu harfleri Cebrâil getirmedi, dinle ve milliyetle bir ilişkisi yoktur. Aslında İbrani dili için olan Arap harfleri, Arap fonetiğine göre düzenlenmiş ve birtakım ilâvelerde bulunulmuştur. Latin harflerine Hıristiyan alfabesi gözüyle bakılamaz (Yorulmaz, 1995: 8-9).

Latin harflerinin kabul edilmesine “muhalif” olanların görüşleri ise şu maddeler altında toplamak mümkündür:

a. Şimdiye kadar kullandığımız harfler Arap harfleridir, lâkin Türkçe onları kendi bünyesine uydurabilmiştir. Türkçe'nin Sami dil ailesinden gelmemesi Arap harflerinin Türkçe'ye uymamasını icab ettirmez. Nasıl ki Farsça ve Urduca da Sami bir lisan değildir ve Arap harfleriyle pekâlâ yazılabiliyor ise imlâmızın bozukluğu geçicidir ve düzeltilmesi mümkündür. Mevcut harflere bir iki işaret ilâvesi, Türkçe'ye göre bazı fazlalık sayılan harflerin elifbadan çıkarılması imlâ meselesini halleder.

b. Batı medeniyeti zümresine dâhil olmamız, bir an evvel Avrupa'nın kullandığı yazı şeklini almamızı gerektirmez. Çünkü bunun maddî ve manevî hiçbir kıymeti yoktur. Batı medeniyetine girmiş olan Japonlar da hâlâ eski yazılarını muhafaza ediyorlar.

c. Latin harflerini kabul etmekle yapılan inkılâplar arasında bağ kurulamaz.

d. Halkımızın cahil kalması iktisadî gelişmenin gecikmesinden, maarifin yetersizliğindedir. Bir milletin geri kalmasında kullandığı elifbanın zor veya kolay olmasının bir ehemmiyeti yoktur. Mektep olmadıkça, muallim bulunmadıkça hangi tarafı kabul edersek sonuç değişmeyecektir. Sonra Latin harfleri de zannedildiği kadar kolay öğrenilen şeyler değildir. Bundan başka elifbası son derece karışık olan ve Türkçe'nin bugünkü yazısıyla bile kıyaslanamayacak olan Japonya'nın eğitim seviyesi, elifbası alabildiğine kolay ve basit olan İtalya'nunkinden daha iyidir. Arap harfleri çok zengindir. Kısa zamanda okunuyor ve gözü yormuyor. Ayrıca sağdan sola yazıldığı için çabuk yazılıyor. Latin harflerini almayı

düşünmeden önce mevcut harflerin ıslah çaresine bakılmalıdır. Terakki ve gelişmenin, alfabenin kendisi ile doğrudan bir bağlantısı yoktur.

e. Arap elifbası Müslümanların birleşme sembolü olan Kur'an harfleridir... Eğer alfabeyi değiştirirsek Türk ve İslâm dünyası arasındaki bağlar kopacaktır (Yorulmaz, 1995: 10).

2. Harf İnkılâbından Sonraki Mülâhazalar

Harf İnkılâbı'nın üzerinden çeyrek asır civarında zaman geçtikten sonra da konuyla ilgili birtakım tartışmalar devam etmiştir. İnkılâptan önce, harf değişikliği olursa ne gibi faydaları veya zararları olabileceği üzerinde durulmuşken İnkılâp'tan sonra ise istenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı yönündeki görüşler dile getirilmiştir.

Necip Fazıl Kısakürek, maddeler halinde sıraladığı sorularla tartışmaya farklı bir pencereden bakmış ve Latin harflerini sorgulamıştır:

Kavim üstü, küllî bir şümûlle bütün mü'min beşeriyete atfedilip edilemeyeceği bir ilim meselesi olan harflere Arap harfi ismin vermek mümkün oluyor da doğrudan doğruya ve münhasıran Latinlerin malı olduğu ilmen sabit harflere nasıl Türk harfleri denilebiliyor? Eski harflerin öğrenilmesindeki zorluk, acaba tedris metodlarının sakatlığından mı, bizzat harflerin bünyesindeki çetinlikten mi doğmaktaydı? Eski harflerin bütün millete ve aşağı tabaka halka teşmil edilememesindeki zaaf, acaba o devrin maârifine mi yoksa harflerin zâtına mı âitdi? (Kısakürek: 1951).

Agâh Sırrı Levend, 9 Ağustos 1953 tarihinde *Ulus*'ta neşrettiği ve "Türk kültür tarihinin en mutlu olayı, hiç duraklamadan söyleyebiliriz ki, harf devrimidir" cümlesiyle başladığı makalesinde Latin harflerinin Türkçe için ne kadar elverişli olduğunu ispatlamaya gayret etmektedir (Levend, 2019: 219).

Harf İnkılâbı yapıldıktan ve artık iyice yerleştikten sonraki yıllarda Nurullah Ataç, Latin harfleriyle ilgili şu kanaatlerini dile getirmiştir:

Beğeniyor muyum bugünkü yazımızı? O başka... Arapça'nın kafıyla kefini, siniyle satını, hemzesini, ayınını göstermiyormuş, ona seviniyorum, daha iyi gösterememesi, bizim sesimiz değil

ki bizim yazımızda gösterilsin! Ne var ki bizim seslerimizi de göstermiyor. Genizden çıkardığımız (nazal) 'n'yi göstermiyor, eskiden Arap yazısının 'ha'sıyla gösterdiğimiz sesi göstermiyor, bizim iki türlü 'e'miz vardır, birini göstermiyor. Buna gönlüm katlanamıyor (Ataç, 1957).

Ömer Âsım Aksoy da bu konuda benzer görüşleri savunmuştur:

Alfabemizde eksik harfler yok mudur? Var. Ama bunlar, başka dillerin kelimelerini yazmağa değil, Türkçe kelimeleri doğru sesle yazmağa imkân vermeyen eksiklerdir. Meselâ, Anadolu'da çok yaygın olan kapalı 'e' (é), geniz 'n'si ve 'ha' sesleri alfabemizde yoktur (Aksoy, 1958: 4-6).

Peyami Safa, konuyla ilgili olarak Türk Düşüncesi'nde neşredilen makalesinde, Harf İnkılâbı'ndan 1959 senesine kadarki süreçte çoktan yapılmış olması gereken birçok neşriyatın yapılmadığından dert yanmıştır. Osmanlı imlasıyla yazılmış birçok temel eserin Latin harflerine henüz çevrilip basılmadığını söylemiştir. Ayrıca şu çarpıcı ifadeyle de meselenin vahametini özetlemiştir:

Yeryüzünde bir tek memleket gösterilemez ki, orada gençler kazara millî kütüphanelerine girerlerse bir tek eser okuyamadan çıkıp gitsinler. Böyle bir katliam hiçbir memlekette ve hiçbir memleketin tarihinde yoktur. Herhalde büyük milliyetçi Atatürk bugünkü neticeyi bilerek ve isteyerek Latin harflerini kabul etmemiştir. Latin alfabesinin tatbik şekillerindeki ifrat ve hatalar, aceleler, yanlış istikamet ve hareketler daha ziyade o zamanki Maarif makamlarına ait olmalıdır. Hele Latin harfleri tamamiyle yerleştikten sonra liselerimizde Arap harfleri okutulmasında hiçbir kanuni mahzur yoktu. Bugün de yoktur... Devrimbazlar mugalata yapmasınlar. Latin harflerini atıp Arap harflerini getirmek istemiyoruz. Üniversitelerimizde okutulan Arap harflerinin ve Osmanlıca'nın liselerimizde de öğretilmesini istiyoruz. Buna Türk kanunları engel değildir. Akıl kanunları da bunu emrediyor (Safa, 1959: 8).

Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, "Eski Harflerimiz İçin Umumi Af İstiyorum" başlıklı ilginç makalesinde, Latin harflerini kullanarak

yaşadığımız yıllar içinde edilen faydanın kaybedilen kıymetlerden üstün olduğunun söylenemeyeceğini belirtmiştir (Tepedelenlioğlu, 1966: 4).

İ. Metin Kunt, Arap harflerini öğrenmenin zor olduğunu iddia edenlere yönelik olarak “belki bazılarının eski yazıyı öğrenebilmek için ille de bir hocanın rahlesi önünde yıllarca diz çökmesi gerekebilir, onlara diyecek lafım yok ama böyle kişilerin herhangi başka bir şeyi daha kolay öğrenebileceklerini de sanmıyorum” demiştir (Kunt, 1976).

Cüneyd Emiroğlu mahlasıyla neşredilen, ancak daha sonra Kadir Mısıroğlu adıyla da yayımlanan *İslâm Yazısına Dair* adlı kitapta nakledildiğine göre, vaktiyle Latin harflerini ısrarla savunanlardan bazıları arasında, Harf İnkılâbı artık yerleştikten sonra bundan pişmanlık duyduğunu itiraf edenler de olmuştur. I. Dünya Savaşı esnasında kendisine teklif edilen Maarif Nezaretî’ni, Latin harflerini Türkçe’ye tatbik etmek şartıyla kabul edeceğini söyleyen Hüseyin Cahit Yalçın, daha sonralarda şu sözleri sarf etmiştir: “Biz de Latin harflerini terviç ediyorduk. Büyük günah işlemişiz. Bu harflerle yazı yazamıyorum, elime kalem alınca Latin harfleri fikrî insicamı bozuyor” Yine meşhur İttihatçılardan Abdullah Cevdet de bir konuşmasında “bu harfleri (Latin harflerini) tavsiye ve müdafaa ederken büyük günah işlemişim. Tövbeten nasûha!” demiş ve büyük pişmanlık duyduğunu itiraf etmiştir (Emiroğlu, 1977: 17). Ancak bu rivayetlerle ilgili tatminkâr bir kaynak gösterilmemiştir.

Peyami Safa’nın yukarıda verilen görüşlerine benzer fikirleri Mehmet Çınarlı da ileri sürmüştür:

Yazı devrimi yapılır yapılmaz, büyük bir azimle harekete geçilip geçmişin değer taşıyan bütün eserleri kısa zamanda yeni harflerle bastırılmıyordu. Halbuki bu işe el atmak, Devlet adamlarımızın aklına ancak yazı devriminden 41 yıl sonra, 1969 yılında gelebildi. “1000 Temel Eser” ve “Büyük Türk Yazarlar” adlı dizilerle başlayan ve pek de iyi idare edilemeyen, eski Türk eserlerini sadeleştirip yeni yazıya aktarma hareketi, politik kavgalara ve şahsî hırslara kurban edilerek kısa bir süre sonra durduruldu. Başta *Tercüman* gazetesinin “1001 Temel Eser” dizisi olmak üzere bu hareketi devam ettirmek isteyen özel teşebbüsleri takdirle karşılamak gerekir... Günün birinde eski eserlerimizin büsbütün karanlığa gömüleceğinden, onları hiyeroglif yazılmış kitabeler kadar bile okuyup çözebilecek kimse bulunamayacağından korkuyorum. Doğru da yanlış da

olsa yazı devriminden artık geri dönülemez. Fakat köksüz bir ağacın yaşayamayacağı gerçeğini, gözümüzü kör edecek kadar belirginleşmiş delillere bakarak, iş işten büsbütün geçmeden idrak edip, yitirdiğimiz kökleri arama yoluna girmemiz gerekir (Çınarlı: 1978).

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Harf İnkılâbı'nın sonuçlarıyla ilgili olarak gayet memnun bir tutum sergilemekte ve şunları ifade etmektedir:

Türk harflerinin kabulünü, Türk Ozanı Mehmet Emin Yurdakul gibi, Türk kültür tarihinde çağ açan, bir kültürden başka bir kültüre yani Osmanlı-İmparatorluk kültüründen Türk-ulusa kültürüne geçiş olarak kabul etmek ve şöyle değerlendirmek yerinde olur: Bu olgu, Türk Rönesansı'nın başlangıcıdır (Velidedeoğlu, 1978).

Daha ziyade felsefe alanıyla ilgilenmiş ve yayınlar yapmış olan Arslan Kaynardağ da milletin "cahil" kalmasını eski harflere bağlayarak Harf İnkılâbı'ndan yana görüşler beyan etmiştir:

Arap yazısı Türk diline uymamış, kullanılışı büyük zorluklar yaratmıştır... Türk ulusunun büyük çoğunluğunun cahil kalmasının başlıca nedeni Arap yazısı idi. Öte yandan çağdaşlaşma süreci içine giren ve kısa bir zaman içinde büyük atılımlar yapmak zorunda olan Türk toplumunun elinde Arap yazısı çok ilkel bir araç gibi kalıyordu... Şimdi şöyle soranlar: Eski yazı kitaplarımız ne olacak, onları nasıl okuyacağız? Üniversitelerimizin belli fakülte ve enstitülerinde Osmanlıca, Arapça ve Farsça kürsüleri ve dersleri vardır. Buralardan yetişecek uzmanlar bir plan hazırlayıp eski yazıyla yazılı değerli kitapları bugünkü yazımıza aktardıkça sorun kendiliğinden çözülecektir (Kaynardağ: 1978).

Eski yazıyla yazılmış ve basılmış eserler bahsi geçince konuyla ilgili şu tevafuktan da kısaca söz etmek yerinde olacaktır: Osmanlı döneminde matbaanın faaliyete geçmesinden sonra 31 Ocak 1729 (1 Receb 1141) tarihinde Arap harfleriyle Müteferrika Matbaası'nda basılan ilk kitap Vankulu Mehmed Efendi'nin "Vankulu Lûgatı" olmuştur (Kut, 1994: 10). Avrupa'dan yaklaşık ikiyüz sene sonra Osmanlı topraklarında matbaanın kurulmasıyla basılan bu ilk matbu eserden yine yaklaşık iki yüz sene sonra,

1928 yılında da Harf İnkılabı yapılmıştır. Harf İnkılâbı'ndan önce Arap harfleriyle, Osmanlıca olarak basılan son eserin Müstakîmzade Süleyman Sa'düddîn Efendi'nin "Tuhfe-i Hattatîn" adlı eseri olduğuna dair rivayetler olsa da bu husus mevsuk değildir.

Harflerin tebdili konusunda yapılan tartışmaların genellikle teknik konular, okuma ve telaffuz problemleri etrafında dolaştığı görülmektedir. Bazı aydınlar ise Latin yazısının bir ilerleme ve uygarlaşma göstergesi olduğundan dem vurmışlardır. Bir milletin kullandığı yazının zihinde tedai ettiği hislere, bıraktığı intibalara ve bilhassa medeniyetler arasına çektiği kat'î çizgilere, bu tartışmalarda pek temas edilmemiştir. Halbuki tercih edilen harflerin pratikteki faydaları ve sakıncaları bir yana, bunların hepsinden daha mühim olanı, başka milletlere verdiği görsel mesaj, onların zihin dünyasında oluşturduğu imajdır. Latin harflerine geçiş, bu imaj yönüyle Türkiye'yi doğu dünyasından koparıp Batı dünyasına angaje etmiştir.

3. Hem Arap Yazısına Hem Hat Sanatına Mesafeli Aydın Örneği

Önceki bölümlerde genel olarak Arap yazısı ve Harf İnkılâbı ekseninde dile getirilen görüşler incelenmiş oldu. Bu bölümde ise doğrudan hat sanatını ilgilendiren bir makalesi çerçevesinde husûsen Ahmet Haşim'in görüşleri ele alınacaktır. Söz konusu metin, ilk olarak *Akşam Gazetesi*'nde 23 Haziran 1337 (1921) tarihinde neşredilmiş olan "Ölümler Mıntıkasında" başlıklı makaledir. Daha sonra aynı makale *Ahmet Haşim, Bütün Eserleri III* adlı kitapta da neşredilmiştir (Ahmet Haşim, 2014: 129-133).

Haşim'in "ölümler mıntıkası" şeklinde vasıflandırdığı mekân, güzel sanatların hat, tezhip, teclit, ebrû ve kâğıt yapımı gibi dallarında zamanın en üst seviyede eğitim veren müessesesi olan "Medresetü'l-Hattatîn"den başkası değildi. Bu medrese ki; hocaları arasında Kâmil Akdik, Hulûsi Yazgan, Ferid Bey, Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer, Bahaddin Tokatlıoğlu, Hezarfen Necmeddin Okyay, Müzehhib Yeniköylü Nuri Urunay, Hasan Rıza Efendi ve Hacı Nuri Korman gibi meşhur üstadların yer aldığı önemli bir sanat mektebiydi.

1915 yılında açılan Medresetü'l-Hattatîn için hazırlanan Tâlimatnâme'nin 20. maddesine göre "her sene Ramazan-ı şerîf ile eyyâm-ı resmîyede Medrese tatil edilir." Aynı tâlimatnâmenin 27. maddesine göre "talebinin muallimîn tarafından intihab ve müdüriyetce tensîb edilecek âsârı Medrese'nin tahtındaki mahall-i mahsûsdasûret-i dâimedede teşhir olunur." Yine bu talimatnâmenin 28. maddesine göre "bir sene zarfında vücûde getirilip Meclis-i İdare cânibinden takdir edilecek âsâr, Ramazan-ı şerîf tatilinde bir ay müddetle Medrese derûnunda umuma teşhir kılınır" (Ateş, 1991: 7; Derman, 2015: 29-30).

Ahmet Haşim, yukarıda geçen talimatnâme mucibince Medrese’de açılan sergiyi ziyaret etmiş ve müşahedelerini kaleme almıştır. Öncelikle Ahmet Haşim’in bir hat mektebindeki sergiye nasıl bir beklentiyle gittiğini tahmin etmek lâzımdır ki orada gördüklerinden sonra içine düştüğü inkisar-ı hayâl hissiyle böyle bir yazı kaleme almaya onu sevkeden sebepler anlaşılabilir. Kendisi muhtemelen, kadim Türk-İslam sanatlarının aslına uygun bir şekilde meşk ettirildiği bu mektebin talebesinden, Paris’te, Frankfurt’ta ve sair Avrupa memleketlerinde icra edilen modern sanat eserlerine benzer mahiyette eserler bekliyordu.

Ahmet Haşim’in bu sanatlarla ilgili değerlendirmelerini birer şair zehabı varsayıp ciddiye almamak da elbette uygun olmayacaktır. Çünkü kendisinin Galatasaray Sultanîsi’ndeki talebelik yıllarına uzanan bir sanat merakı olup Sanayi-i Nefîse Mektebi’nde estetik ve mitoloji dersleri vermiştir.

Bahsi geçen yazısında Ahmet Haşim, hattatların yazı sergisini “mezar”a teşbih etmektedir. Teşhir edilen eserleri, “mazide yaşamış insanların bize kadar intikal etmiş bazı *dûn metrukâtı* (düşük vasıflı kalıntıları)” şeklinde tasvir etmekte ve bu eserleri ortaya koyanlara ise “hayat içinde hayattan habersiz *muhayyiru’l-ukul* (akıllara durgunluk veren) insanlar” demektedir. Devamında da benzer cümleler sarf edilmektedir:

Mazinin meâsiri yaşayanların beceriksiz elleriyle taklit edildikçe, o mazinin hakikaten bir daha avdet etmemek üzere gittiğini insan daha iyi anlıyor... yazı sergisine bir mektep sergisi gibi değil, Osmanlı hattının ihya ve tekâmülü emeliyle vücûda getirilmiş bir müessese itibarıyla baktıktan sonra “mehd”in hakikatte bir “mezar” olduğunu gördük ve kendimizi serzeniş ve itaba haklı bulduk” (Ahmet Haşim, 1921: 2).

Ahmet Haşim, sergiden çıktıktan sonra insanın bir âlem değiştirmiş hissine kapıldığını şu cümlelerle anlatmaktadır:

Bu bina içerisinde ve bu eşya ile çevrili olarak beş on dakika duran insan için hâricin hava ve ziyasına tekrar kavuşmakta anlatılmaz bir mesfî ve anlatılmaz bir lezzet vardır. Zâir çıktuktan sonra beş altı insana çarpmadan ve beş altı defa yürüyüşünü kaybedip sendelemeden “ölü” olmadığına bir türlü emniyet getiremiyor (Ahmet Haşim, 1921: 2).

Yukarıdaki cümlelerinden hemen sonra Ahmet Haşim, bu kadim sanatları ihya gayretine hürmet ettiğini beyan etmekten de geri durmayıp devamında,

mevcut ahval ve şerait ile bu kişiler tarafından ortaya konan işlerin tezat teşkil ettiğinisöylenmektedir:

Günden güne teceddüdümüzle daha gülünç ve iğrenç olduğumuz bu senelerde metrûk himmetleri ihya yolunda gayret gösterenlere karşı hürmet borcumuzu tanımakla beraber, bu “mazi” meraklılarının vazifelerini telâkki hususunda gösterdikleri menfi ve acayip zihniyetle bizi mazisi olmayan milletlerin vaziyetine müşâbihzıt bir vaziyete düşürdüklerini, yani “hâl”siz bir millet şekil ve heyetine koyduklarını da söylemek isteriz (Ahmet Haşim, 1921: 2).

Ahmet Haşim’in Medresetü’l-Hattatîn sergisi hakkındaki bu değerlendirmelerine mukabil, İhtifalci Mehmed Ziya Bey’in (1865-1927) muhtemelen 1922 yılında neşrettiği makalesinden (Derman, 2015: 32-33) iltifatkâr yorumlar ihtiva eden aşağıdaki iktibas, iki münevver insanın ne kadar da birbirlerine zıt fikirler ileri sürebileceğine güzel bir misal teşkil etmektedir:

Her sene Ramazan-ı şerif’de küşadı mutad olan Bâbali caddesinde kain Medresetü’l-Hattatîn meşheribu sene de açılmıştır. Hutût-ı nefîsemizin, tezhib ve hattâ teclid sanatlarının bir derece daha tekemmülü maksadıyla... tesis olunan bu mekteb, bidayet-i tesisinden bugüne kadar şâyân-ı şükran asar-ı terakki göstermiştir. Evkaf-ı İslamiyye müzesi meclis-i idaresine ve müdiriyyetine merbut bulunan bu medresede meşhud olan âsâr-ı terakki meyanında tezhib ve minyatür işleriyle ebri denilen renkli kağıdların nefaset ve zarafeti bilhassa şâyân-ı dikkattir.

Meşherin hutût-ı nefîse kısmına gelince Reisü’l-hattatîn Hacı Kâmil, ta’lik muallimi Hulûsi ve celî hattı muallim-i zarafet-üslûbu Hakkı ve tezhib ve minyatür işleri muallimlerinden Tahir ve Bahaddin bey ve efendilerin çîre-dest-i meharetlere olan elvah-ı nefîse ve bunları meşk-ı taklid ittihaz eden talebenin yazıları, meşherin yüzünü ağartacak manevi servetlerimizdendir.”

Hulâsa, hutût-ı nefisemizin ihmal ve teseyyüb yüzünden ve bilhassa devair-i resmîyemizde meşhûd olan ihtimamsızlık yüzünden uğradığı inhıtata mukabil, bu Medrese müdavi-mîninin mahalline masruf olan cehd ve ıkdamları şayan-ı takdir ü teşvikdir.

Cumhuriyet gazetesinin 31 Mart 1925 tarihli nüshasında yayınlanan bir havadis münasebetiyle yapılan yorumlarda verilen birtakım tafsilat ise Medresetü'l-Hattatîn'de açılan sergide teşhir edilen eserlerin arasında hangi büyük hat üstadlarına ait olanların bulunduğunu ortaya koymaktadır:

Her sene olduğu gibi bu sene de Medresetü'l-Hattatîn'de bir yazı ve sanayi meşheri açılmıştır. Meşherde gerek eslafa ait ve gerek yeni hattatlarımızın vücûde getirdiği âsâr-ı nefise teşhir olunmaktadır.

Sergide bir kısım, tamamıyla eski hattatların yazılarını teşhire hasredilmiştir. Bu kısımda 250-300 senelik vardır. İçlerinden en eskisi Yakûtü'l-Mustasımî'nin kaleminden çıkmış olan eserlerdir. Mamafih Yakût'un yazılarının şimdi ancak tarihi kıymeti var. Sanat-ı hat daha ziyade tekemmül ettiği için Yakût'un usûlü terk edilmiştir. Bu kısımdaki 70'i müteceviz eserin arasında Şeyh Hamdullah Efendi'nin sanatkârane yazıları da bulunmaktadır.

Sergi dahilinde diğer bir kısım da Medresetü'l-Hattatîn talebesinin eserlerini teşhir için ayrılmıştır. Bu yazılar arasında fevkalade istidatlar göze çarpıyor. Bilhassa Dürriye Faik Hanım'ın rık'a, sülûs ve ta'lik yazıları, Vehbi, Hüseyin ve İbrahim Galib Efendilerin eserleri çok güzeldir. Sihhî Müze Müdürü Dr. Hikmet Hamdi Bey'in fevkalade muvaffak olduğu ta'lik yazıları da sergide teşhir olunmaktadır.

Necmeddin Okyay, Medresetü'l-Hattatîn'e dair hatıra defterinde de eski hattatların eserlerine bu sergilerde yer verildiğini belirtmektedir: "Orada talebe âsârından başka, onlar müzelere gidip eski eserleri tedkik edemezler, burada görsünler de müstefid olsunlar diye meşhur hattatların eserlerini de teşhir ederdik" (Derman, 2105: 127).

Kadim hattatlara ait önemli eser örneklerinin bir kısmı da muhtemelen Necmeddin Okyay'ın zengin hat koleksiyonundan, medresenin diğer bazı

hocalarında bulunan eski eserlerden veyahut eşrafın koleksiyonlarından buraya muvakkaten getirilerek teşhir edilmekteydi. Nitekim ilk Ramazan sergisinde Evkaf Nazırı Sahip Mollazade İbrahim, Keçecizade Reşad Fuad ve İbnülemin Mahmud Kemâl İnal Bey'in koleksiyonları da teşhir edilmişti (Özkafa, 2010: 121).

Sevimli Ay mecmûasının Teşrinisani 1926 tarihli 9. Sayısında “Kadın Hattatlarımız” başlığı ve Mehmed Said imzası ile neşredilen bir yazıda da kabiliyetli hanım hattatların eserlerinden sitayişle bahsedilmektedir:

Hattat Mektebi'nin yarısından çoğu sakallı olan elli talebesinden onda birini genç ve tahsil görmüş hanımlarımız teşkil ediyor. Niran, Şehribân, Muvahhide, Dürriye ve Melîha isimlerini taşıyan bu hanımlar, hattatlığa büyük bir hevesle sarılmışlar; muvaffak olmak, kadınlığı bu şube-i sanatta da yükseltmek için çalışıyorlar. Vücûda getirdikleri eserler insanın göğsünü iftihar ve gururla kabartacak, çok muvaffak olunmuş eserlerdir.

Dürriye Hanım'ın yazısına bakınız: Bu celi yazıda en usta hattat bile bir kusur bulamayacaktır. Kenarını çerçeveleyen tezhib-i hat da kadın zevk-ı selîminin en bariz bir misali, en canlı şahididir.

Yazı ve tezhib bende öyle merak uyandırdı ki her gün Bakırköy'deki evimden Galata'da Liman İnhisar Şirketi'ndeki işime geldiğim ve yorgun bulunduğum halde öğle tatillerimi Mekteb'de geçirmekten men-i nefis edemiyorum. Bu loş sanat yuvasının ruhumda öyle derin bir tesiri var ki... buradan ayrılırsam öksüz kalacağımı zannediyorum.

Mehmed Mesîh imzasıyla *Millî Mecmûa*'nın 15 Nisan 1927 tarihli nüshasında neşredilen yazıda ise burada teşhir edilen eserler hakkında şu kanaatlere yer verilmektedir:

Hattat Mektebi'nde Ramazan'da açılan sergi, yazımızın üstadlarının ve yeni yetişen bazı gençlerimizin eserlerini ihtiva etmesi dolayısıyla, millî ve bedî bir zevkin tatmini için ziyaret edilmesi lâzım olan meşherlerden biri idi... En güzel

eserlerimizden biri olan yazımızın muhtelif şekillerde yaratılan nûmunelerini burada görenler zannederim ki güzel yazabilmek için ruhlarında bir arzu uyandığını hissettiler. Bilhassa tezhib işlerinin çerçevesi içine istif edilen şaheserlerin inceliği, zarıflığı en ölgün ruhluları bile adeta canlandıracak mahiyette idi. Hakkı Bey'in müzehheb iki nefis levhası, salonda birer bedia halinde gözleri büyülemeğe kâfi geliyordu. Hattâ Mekteb'i ziyarete gelen ecnebiler bile hiç anlamadıkları halde bu nefis eserlerin hayranı idiler (Derman, 2015: 58-59).

Yine Mehmed Mesîh Bey, Milli Mecmûa'nın 15 Mart 1928 tarihli nüshasında bir başka yazı daha kaleme almış ve yazısında şu ifadelere yer vermiştir:

Bu sene de Ramazan'da Hattat Mektebi'nde bir sergi açıldı. Mekteb'in mütevazı çatısı altında sessizce çalışan samimi insanların meydana getirdikleri sanat eserlerini koynunda saklayan bu sergi hakikaten görülmeğe lâyıktır. Orada Türk yazısının inceliklerini, inhinalarını ve Türk ruhunun heyecanlarını gizleyen güzel ve narin eserleri görmek, hakiki bir zevke bürünmek demektir (Derman, 2015: 59-61).

Mehmed Mesîh Bey yazının devamında, Hacı Kâmil Efendi, Ferid Bey, Hulûsi Efendi, Halim Efendi, Macid Bey gibi hat üstadları ile isimlerini zikrettiği muhtelif hat talebelerinin eserlerini methetmektedir.

Bu misallerden de anlaşılacağı üzere, zamanın bazı münevverleri ve muharrirleri Medresetü'l-Hattatın'ın Ramazan sergilerini mutad olarak ziyaret edip buradaki eserlerin kendilerinde bıraktıkları intibai kaleme almışlardır. Bu yazıların çoğunda serdedilen fikirler, Ahmet Haşım'ın görüşleriyle tezat teşkil etmektedir. Zaten yazı tarihimizi ana hatlarıyla bile tetkik ettiğimizde, bu medresenin hoca kadrosundaki isimlerle bu hocalardan mezun olan birçok talebenin en meşhur hat üstadları arasında zikredildiğine şahit oluruz. Medresetü'l-Hattatın mezunlarından Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in hatıratında nakledilen ve Üsküdarlı Tal'ât Bey tarafından irticalen söylendiği belirtilen (Mesara, 2010: 40) şu mısralar da bu müessesenin hizmetlerini takdir etmektedir:

Neshe yüz tutmuş idi bir eyyâm

Sülûsî mertebe hatt-ı İslâm

Pek celî hizmet edübbi't-tevfik

Yarıma etmedi kârın ta'lik

Hayli hattat yetişti, fatîn

Yaşasın Medresetü'l-Hattatîn

Ahmet Haşim'in dünyasıyla empati kurulacak olursa belki de onun bu sanatta yeni arayışlar, yeni yönelişler beklediğini söyleyebiliriz. Çünkü yazısında geçen şu cümleler ondaki hayal kırıklığını ve kendisinin hattatlardan neler beklediğini ifade ediyor:

Medresetü'l-Hattatîn'in muhtelif işlerine nazaran orada "güzel yazı"nın dinî bir mahiyeti haiz olduğu ve binâenaleyh bâb-ı içtihadın yazı için de kapalı bulunduğu kanaati mevcut olduğu anlaşılıyor. Hususi bir zevk ve muhayyilenin müdâhalesiyle burada ne rık'a, ne sülüs, ne ta'lik, ne kûfi, şekl-i ezelifinden inhiraf etmemiştir. Birçok yıldızların doğup sönmesiyle semâ manzaraları bile değişir ve lâcivert gecelerde ziya nakışları asırlar içinde tahavvül eden eşkâle göre dağılır ve toplanırlar, hattatlarımız sath-ı arz üzerinde semâdan daha basit ve ebedî olmak davasındadır ve şekl-i ezelifde sâbit-kademdirler...

Hat da bir "sanat-ı nefise" olmak itibariyle yaşayış zevkindeki esaslı inkılâba uyacaktır. Eski sert kalıplarını kırarak mütemevvic ve seyyal bir güzellikle âlemi istilâ eden "ruh" için lâyetegayyer ve ölü bir hendeseye tâbi olan kadim "hatt"ın güzelliği bir efsânedir, halkın adem-i râğbeti umûmî terbiyedeki inhitatı değil, sanatla hayat arasında açılan uçurumun genişliğini gösteren feci bir işarettir. Musikî ile cûşa gelenler şimdi sarhoşlardır ve "hatt"ın hayranı yalnız hattat kaldı. Sâzende ve hattat için bundan daha manidar nasıl bir ihtar olabilir?

Ahmet Haşim, yazıda yenilik talebinde nispeten haklı olabilir; fakat o kritik geçiş devrinde bu sanatların unutulmaması, kaybolup yok olmaması ve aslına uygun bir şekilde talim edilmesi gayesiyle teşekkül eden bir mektebe Ahmet Haşim'in beklentilerini karşılayacak bir vazife yüklemek zamansız olacaktı.

Yazısının sonunda Ahmet Haşim önceki haşin cümleleri geride bırakarak belki de yeni bir tefekkür perdesi aralamaktadır. Yani, eski adamlar kalmayınca eskinin sanatı da iğreti duracağı için zamanın insanıyla, hayat tarzıyla, düşünce yapısıyla bu yazıların ahenk içerisinde olması beklenmemelidir. Ona göre, madem ki bu cemiyet ve bu insanlar bir daha asla mazideki gibi olamayacaktır; o halde sanatın cemiyete ve zamana ayak uydurarak yeniden şekillenmesi icap etmektedir.

Ahmet Haşim, ilgili yazısındaki şu son cümlelerde ise adetâ Medresetü'l-Hattatîn sergisini niçin ölüler mıntıkası veya mezarlık olarak vasıflandırdığını açıklamaktadır:

Zamanımızda “kitap” şekil itibariyle acınacak bir sükûta uğramıştır. “Basma yazı” hattı öldürmekle artık bir sebep-i vücudu kalmayan “tezhîp” ve “teclid” sanatları da kökü kurumuş çiçekler gibi zevâle uğradı. Binâenaleyh bugün hattat ve mücellid “basma kitap” için çalışmadıkça hayatın hâricinde kalmış lüzumsuz ve anlaşılmaz adamlardır. Mazideki İslâm ve Türk medeniyeti ne güzel hat, ne kitap cildi, ne kavuk, ne de renkli cepkendi. O medeniyet yekpâre, mütemevviç, vâsi ve şâmil bir hayat-ı ebedî idi ki, o hayatta cami, kitap sahifelerinin havaya intikali ve kitap, cami minaresinin kâğıt üzerinde irtisamı idi. Marangoz medeniyeti, deri medeniyeti üzerinde in’ikas eder, kâğıt taşa nakış mevzuları verir, yazı taşın tetemmesi halinde âsâr-ı mimariyenin cephe ve cidarları üzerinde uyanırdı. İnsan bu çerçeve içinde kitabı tutmağı bilen bir el, yazıyı okumağı ve camie bakmağı bilen bir göz ve bütün bunlar için de hayret değil, fakat için için zevk almağı bilen bir kalple yaşardı. Güzel bir eski kap ve güzel bir eski yazı karşısında bugünkü hayretimiz kap ve yazının zamanımızdan olmadığını göstermeğe kâfidir.

Ahmet Haşim’in eski yazıyla meydana getirilmiş olan eserlerle ilgili bu görüşleri, Gadamer’in Hegel’e atıf yaparak üzerinde durduğu “sanatın geçmişte kalmışlık niteliği” felsefesini (Gadamer, 2005: 5) hatırlatmaktadır. Her ne kadar hakikat bilgisi ile sanat arasındaki ilişkiyi temele alsa da bu düşünce, Hegel’in Heidelberg’de ve Berlin’de verdiği Estetik Dersleri’nin çıkış noktası olan motiflerden biridir. Haşim de sanat eserlerinin, kendi hakikat havzaları ve dönemleri içinde bir anlam ifade ettiğini kendi üslubuyla anlatmaya çalışmıştır. Buna göre, eğer bir sanat eseri başka bir

çağdan ve artık eskimiş bir anlayıştan izler taşıyorsa onu zorla yaşatmaya çalışmak bir nevi bitkisel hayata mahkûm etmek gibidir.

Ahmet Haşim'in makalesinde, sanatın güncelliği, sanatta modernleşme gibi sanat felsefesi konularına en çok kapı aralayan kısım burasıdır. Çünkü bu konular en az yüz yıldır düşünürler ve sanatçılar arasında tartışılmaktadır. Hele hele hat sanatı gibi istisnai özelliklere sahip bir sanat dalı için oldukça hassas ve derinlikli konulardır. Kur'an-ı Kerim'in güzelce kitabeti zaruretinden doğarak gelişip zenginleşen bu sanatın dinî/kutsî yönü, diğer sanatlara nispeten ağır basmaktadır ve sanat felsefesinin konu başlıkları hat alanına taşınırken ihtiyatlı hareket edilmelidir.

İşin felsefî cihetinden uzaklaşarak Haşim'in hat eserlerine bakışı, Harf İnkılâbı ile ilgili görüşleri paralelinde değerlendirilecek olursa onun zihin dünyasıyla ilgili farklı ipuçları verebilir. Nitekim, *İkdam*'da Harf İnkılâbı'ndan sonra yazdığı makalede, yeni harflerin Türkçe'yi ne kadar kolay okunur ve yazılır bir lisan haline getirdiğini ifade etmektedir. Ayrıca, nesih ve sülüs hatlarının şiirdeki hislere ve hayallere lâayık bir yazı resmi olmadığını ve yeni bir hat şekli lâzım geldiğini, Harf İnkılâbı'ndan beş altı sene evvel yazdığını da eklemektedir. Devamında ise hat sanatının estetik yönünü üstün bulanlara istihfakâr bir üslupla sataşmaktadır:

Yeni harflerin bütün malum faydalarına rağmen eski yazının bir nevi taraftarları vardır ki bunlar sadece terk edeceğimiz hattın bediiyetiyle alâkadarlardır. Şimendiferin kervanı, transatlantiğin yelkenli gemiyi, motorun atı ilga etmiş olmasından şikâyet eden manyaklar cinsinden olan bu gibi muarızların aleyhdarı oldukları şey, yalnız harf inkılâbı olmadığı için onları terakki, tekâmül fikrine imâle etmeğe çalışmak beyhudedir. Bunlar belki mevsimlerin tahavvülünden bile memnun değildirlen. Harikulade insan medeniyeti onların rızası hilafına vücut buldu. Yine onların rızası hilafına olarak lisanımıza muhtaç olduğu tekemmülü verelim.

Harf İnkılâbı on dört milyon nüfusun bir ekseriyetine okumak zevkini verirken aynı zamanda onları şimdiye kadar vücuda getirilen içi kof bir kitap yığınının da kari olmak tehlikesine maruz kılıyordu. Fakat şükretmeli ki, yeni alfabe, yarattığı tehlikenin panzehrini de kendisi bulmuş bulunuyor: Medenî

alfabe kadim hat ile birlikte eski irfanı da iptal etmiştir. Eminiz ki yarın eski kütüphane muhteviyatı yeni nesiller için yazıya nakledilirken ancak birkaç eser iki devrin hadd-i fâsılını geçmeğe muvaffak olacak ve bu suretle şimdiye kadar gıda diye çiğnediğimiz şeyin bir köpükten başka bir şey olmadığı anlaşılacaktır (Ahmet Haşim, 1928).

Bu çarpıcı ifadelerden de anlaşılacağı üzere Ahmet Haşim, eski yazıya sadece iddia edilen birtakım zorluklarından dolayı karşı olmayıp hat yönüyle, estetik yönüyle bile onun bir üstünlüğü olmadığını alaycı ifadelerle savunmuştur. Haşim'in eski yazıyı kendince en çok istihzaya aldığı kısa makalesi "Sağdan Yazı" başlıklı yazıdır. Burada, Paris'ten bir hatırasını nakletmektedir:

Yeni Harf İnkılâbı'nın birçok kıymetleri arasında bir ehemmiyeti vardır ki bunu ancak Avrupa şehirlerinde seyahat etmiş olanlar bilir. Bir gün Paris'te hayvanat bahçesinde maymunlar kafesi karşısında dururken hatırıma gelen bir şeyi defterime yazayım, dedim. Daha ikinci satırı tamamlamadan etrafımda tabî olmayan bir sükût hâsıl olduğunu hissettim. Başımı kaldırdım. Bir de ne göreyim: Herkes maymunları bırakmış, sağdan yazı yazan adama hayretle bakıyor. Hemen defterimi cebime koydum ve çoluk çocuğa tuhaf bir manzara arzetmiş olmaktan mahcup, oradan süratle uzaklaştım. Bu suretle öğrendim ki, eski yazımızın yazılırken temaşası bir Avrupalı seyirci kitlesini maymunlardan bile daha fazla eğlendiriyor (Ahmet Haşim, 1928).

Ahmet Haşim'in hayatıyla ilgili bazı bilgiler, onun Arap harflerinden bu kadar rahatsızlık duymasının psikolojik sebepleri olabileceğini ortaya koymaktadır. Çocukluğu Bağdat'ta geçen Ahmet Haşim annesini kaybettikten sonra babasıyla İstanbul'a geldiğinde "Arap Haşim" olarak küçümsenmiştir. Ömür boyu, Araplığı ona çok acı vermiştir. (İnam 2017: 15). Onun yukarıdaki ifadeleri, kendi değerlerine, kültürüne bakışındaki değişimi göstermekle birlikte "kompleks" olarak (Ekinci, 2017: 382) etiketlenebilecek bir tavidir.

Aynı Ahmet Haşim, "Gurebâhâne-i Laklakan" başlıklı yazısında Bursa seyahatinden bahsederken, Hüdavendigâr Türbesi'nde gördüğü üçyüz senelik Kur'an-ı Kerim'in yazı ve tezhibine hayran kaldığını ifade etmekten de geri durmamıştır (Ahmet Haşim, 1923: 158).

Ahmet Haşım'ın "Sağdan Yazı" başlıklı metnindeki alaycı üslubun bir benzeri de Refik Halid Karay'ın metinlerinde karşımıza çıkmıştır. Karay, "Ankara" adlı eserinde eski harfleri parazit, bakteri, sülük veya mikroplara bile benzetmekten çekinmeyerek şöyle anlatmaktadır:

Ah eski yazımız... Bir *Mim*'i düşünelim: Bu mübarek harf başta gelirse vücudundan ayrılmış bir kelle gibi ancak varlığının üçte birisidir... Gerdanından ötesini ara da bul! Ortada ise hem başsızdır hem de ayaksız... İki kazma darbesi yemiş solucan parçası gibi kelimenin içinde kıvrılmış durur. Sona gelirse iki şekle girer: Bitişirse kafası başkasının kuyruğuna bağlı, bacağı sarkık bir parazittir; nahoş yere yapıştırılmış bir sülük... Yanındaki harflerin sanki kanını emer. Ancak sonda bitişmediği zamandır ki âzası tam, boyu posu yerinde, keskin, gösterişli yani tam kendisidir.

Harf değil durmadan kıyafet değiştiren bir melodram canisi! Bir ipek böceği tohumu da ancak bu kadar 'istihâl'e' den sonra kelebek olur.

Mamafih tam şeklinde onu kâğıt üstünde geçirmek pek eğlencelidir: Kamış kalem yeni maktadan çıkmış, kâğıt pürüzsüz, mürekkep kıvamında, lifi yumuşak ise vay efendim vay... Şöyle harfin başını büküp kamburunu sıvazladıktan sonra keyfince bir aşığı cızıttırırverirsin, yağ gibi kayar, kılıç gibi keser, iğne gibi batar. Dur karşısında, yazarken çıkardığın dilini tut yerinde, seyrine bak.

Mim denilen harfi ayrı ayrı şekillerinde teker teker kesip kavanoza atsan kültür şişesinde bir nevi hayvanî ve nebatî mikroplara, *bactérie* ve *basille*lere benzetebilirsin.

Ya *Ayın*'a ne buyrulur? *Mim* kelime sonunda ne kadar ince uzun ise bu aksine hantaldır; sanki Arap harflerinin *Mim* Don Kişot'u, *Ayın* Sanço Pança'sıdır.

[Gözlü] *He*'ler için ne demeli? Başta en eksantrik bir sıcak iklim nebatı gibi kıvrımları, helezonları ve girlandları vardır. Ortada

baştaki şekille hiç alakası, münasebeti, musahabeti kalmaz; dikey makinelerinin hani kullanıldığına rastlamadığımız bir kutu acayip âletleri durur; güya fisto, plise, şerit falan filan yaparmış... onlardan biridir; bir vidası eksiktir.

Büyük levhalarda ise *He'*ler korkunçlaşır, iki iri gözlü burma kafalı bir tufan mahlûku olur. Zaten bu gözlerden sel gibi yaşlar akarak bir ırmak teşkil eden;

Âhmine'l-aşkî ve hâlâtihi

Ahraka kalbî bi-hararâtihi

levhaları yapmışlardı, berber ve kahve duvarlarının süsü idi. Küçüklüğümde beni çeken elleri zorla tutarak bu şark mitolojisi resimlerini hayran, hülyalara dalarak seyirde yarı ürkek zevk alırdım (Karay, 2009: 125-126).

Bu türden yaklaşımları uzun uzadıya değerlendirmeye ihtiyaç duymaksızın, Yahya Kemal'in *Dergâh* mecmuasında imlâ bahsiyle ilgili yazdığı makalenin son cümlesindebenzer meseleler hakkında söylediği gibi sorun aslında kafa yapısından kaynaklanmaktadır: "İmlâmımız lisanımız düzelince, lisanımız da kafamız düzelince düzelecek, çünkü o da ancak o kadar bozuktur, fazla değil!" (Yahya Kemal, 1922: 5).

Sonuç

Matbaanın Osmanlı'ya getirilmesi konusunda kâtip, müstensih ve hattatların içine düşecekleri buhranın getireceği sosyal ve ekonomik problemler de göz önünde bulundurulmuşken harf inkılâbı tartışmalarında bu konuların gündeme bile gelmediği görülmektedir. Çünkü matbaanın yaygınlaşmasından sonra artık müstensihlere pek ihtiyaç kalmamış, az sayıdaki hattatın muhtemel mağduriyetleri ise dikkate alınacak çapta görülmemiştir.

Doğurduğu sonuçlardan da anlaşılacağıüzere, inkılâplar içinde sosyal ve kültürel değişimi en çok etkileyeni Harf İnkılâbı olmuştur. Alfabe tartışmaların başladığı dönemlerde daha ziyade Türkçe'nin dil yapısıyla ve imlâ zaruretleriyle Arap harflerinin uyumu konusundaki ihtilaflar bahis mevzuu olmuştur. Cumhuriyet'ten sonra ise yine bu gerekçeler ileri sürülse bile daha ziyade Harf İnkılâbı'nın diğer inkılâpları tamamlayıcı ve pekiştirici rolü esas belirleyici faktör olmuştur. Çünkü Osmanlı kültürüyle ve zihniyetiyle bağları en hızlı kopartacak olan devrimin Harf İnkılâbı olacağı düşünülmüştür.

Belki siyasî konjonktürün etkisiyle belki de gerçekten sadece kabul ettikleri ilmî gerekçelere istinaden Arap elifbasından Latin alfabesine geçilmesinin zaruret olduğunu savunan aydınlardan bazıları daha sonra bu görüşlerinden rücû ederek pişmanlıklarını dile getirmişlerdir. Ancak fikrinden dönenlerin ve bunu açıkça yazanların sayısı azınlıktadır. Başından beri Arap elifbasının asla terk edilmemesi gerektiğini savunanlar arasında ise bu fikrini değiştiren bir kimseye rastlanmamıştır.

Latin alfabesine geçilirse hat sanatının nasıl yaşatılacağı ise nerdeyse hiç kimsenin gündemine gelmemiştir. Sanat konuları memleket meselelerinin gölgesinde kalmıştır. Arap elifbasından Latin alfabesine geçiş konusu bütün toplumu ilgilendiren olağanüstü bir hadise olduğu için bir çalışmanın sınırlarını fazlasıyla aşacak kadar malzeme varken, hat sanatının ehemmiyetine dikkat çeken metinlere pek rastlanamamıştır. Yenilikçi zihniyete sahip aydınlar, eski anlayışı hatırlatacak ve sürdürecektir olan her şeye karşı çıkmışlardır. Arap yazısı ile hat sanatı arasındaki ince çizgi ya hiç umursanmamış ya da farkında bile olunmadan her ikisi aynı kefeye konmuştur. Ahmet Haşim'in Medresetü'l-Hattatîn ziyareti sonrasında yazdıklarına göre, şimdiye kadar verilen eserler tekrar edilip duracaksa bu sanat da eski yazıyla birlikte artık tarihte kalmalıdır. Ancak bugün gelinen noktaya bakıldığında hattatların o yıllarda ciddi sıkıntılara düştüğü bilinmekle birlikte hat estetiğinde hiçbir gerileme olmaksızın bu sanatın mevcudiyetini muhafaza ettiği anlaşılacaktır. Dolayısıyla hat sanatı Harf İnkılâbı tartışmalarının arasına kaynamış ve hattatlar kendi dertleriyle başbaşa kalmışlardır. O dönemde çok zor şartlara dâçar olan hattatlar bu sanatı yeni nesillere öğretmekten feragat etmemiş, iyi hattatların yetişmesine öncülük etmişlerdir. Geçiş döneminin hattatları maddi manevi büyük sıkıntılar çekmiş olsalar da onların yetiştirdiği kimseler zamanla el üstünde tutulan muteber sanatkârlar haline gelmişlerdir.

Kaynakça

Abdullah Cevdet (1925). Hurûf-ı Munfasıla Hakkında: Latin Harfleri, *İctihad*, S. 192, 15 Teşrinisani 1925, ss. 1-2.

Abdullah Cevdet (1926). Latin Harfleri Hakkında, *İctihad*, S. 204, 16 Mayıs 1926, s. 1.

Ahmet Haşim (1921). Ölüler Mıntıkasında, *Akşam*, S.988, 23 Haziran 1921 (1337).

Ahmet Haşim (1923). Gurabahane-i Laklakan, *Yeni Mecmua*, 1 Mayıs 1923 (1339), C. 4, S. 75-9, ss. 158-160.

Ahmet Haşim (1928). İntikal Devri, *İkdam*, 12 Eylül 1928.

Ahmet Haşim (1928). Harf İnkılâbı, *İkdam*, 22 Ağustos 1928.

- Ahmet Haşim(1928). Sağdan Yazı, *İkdam*, 13 İkinci Teşrin 1928.
- Ahmet Haşim (2014). *Bütün Eserleri III, Gurabahâne-i Laklakan, Diğer Yazılar* (Haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Aksoy, Ö. Âsım (1958). Söyleyiş Bozukluğu ve Alfabemiz, *Türk Dili*, VIII, S. 85, Ekim 1958, ss. 4-6.
- Ali Suavî (1923). *Tanin*, 3 Mart 1923.s. 2.
- Ataç, Nurullah (1957). *Söz Arasında*, Ankara.
- Ateş, İbrahim (1991). Vakıf Hattat Okulu, *Vakıflar Dergisi*, S. 22, Ankara, ss. 5-14.
- Celâl Nuri (1914). Latin Harfleri, *Hürriyet-i Fikriyye*, S. 8, 20 Mart 1330 (1914), ss. 15-16.
- Celâl Nuri (1928). Türk İnkılâbının Yeni Bir Safhası: Latin Harfleri Meselesi 1, *İkdam*,No: 11148, 5 Mayıs 1928. s. 2.
- Celâl Nuri (1928). Türk İnkılâbının Yeni Bir Safhası: Latin Harfleri Meselesi 2, *İkdam*,No: 11149, 6 Mayıs 1928. s. 2.
- Celâl Nuri (1928). Türk İnkılâbının Yeni Bir Safhası: Latin Harfleri Meselesi 3, *İkdam*,No: 11150, 7 Mayıs 1928. s. 2.
- Celâl Sahir(1926). *Yeni Ses*, 30 Teşrinisani 1926.
- Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Mart 1925.
- Çelik, Hüseyin (1994). *Ali Süavi ve Dönemi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, H. Seçkin (2018). H. Seçkin Çelik, Harf İnkılâbından Önce Alfabe Tartışmalarında Üç Farklı Görüş, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2018 Güz (29), ss. 17-40.
- Çınarlı, Mehmet (1978). Atatürk, Yahya Kemâl ve Yazı Devrimi, *Hisar*,S. 254, Kasım 1978.
- Derman, M. Uğur (2015). *Medresetü'l-Hattatîn Yüz Yaşında*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Ebuzziya Tevfik (1869). *Terakki*, 2, 3, 4 Ağustos 1869.
- Ekinci, İdris (2017). Bir Muharrir Olarak Ahmet Haşim", *Hece Ahmet Haşim Özel Sayısı*, 241, Ocak 2017, Ankara, ss. 375-383.
- Emiroğlu, Cüneyd (Mısıroğlu, Kadir) (1977). *İslâm Yazısına Dair*, İstanbul.
- Ertem, Rekin (1991). *Elifbe'denAlfabe'ye, Türkiye'de Harf ve Yazı Meselesi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gadamer, H. Georg (2005).*Güzelin Güncelliği* (çev. Fatih Tepebaşı), Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Galanti, Avram (1925). *Türkçe'de Arabî ve Latin Harfleri ve İmlâ Meselesi*, İstanbul.

- Galanti, Avram (1926). *Latin Harflerine Dair, Çağlayan*, S. 14, 1 Mayıs 1926, ss. 12-13.
- Galanti, Avram, (1927). *Arabî Harfleri Terakkimize Mani Değildir*, İstanbul: Hüsnü Tabiat Matbaası.
- Hayreddin Bey (1869). *Terakki*, 31 Temmuz 1869.
- Hüseyin Avni (1926). *Hayat*, C. I, S. 5, 30 Kanunievvel 1926, ss. 3-5.
- Hüseyin Cahit (1923). *Latin Harfleri, İctihad*, S. 158, 1 Teşrinievvel 1923, ss. 1-2.
- Hüseyin Kâzım (1923). İzmir Kongresi'nde Latin Harfleri, *İctihad*, 156, 1 Ağustos 1923, s. 3214.
- İctihad (1928). *İctihad*, 252, 15 Mayıs 1928.
- İnam, Ahmet (2017). Bir Şiir İnsan Olarak Ahmet Haşim, *Hece Ahmet Haşim Özel Sayısı*, 241, Ocak 2017, Ankara, ss. 11-19.
- İsmail Şükrü, (1926). *Latin Harfleri: Latin ve Arap Harflerinden Daha İyisini Bulalım*, İstanbul: Kader Matbaası.
- Karay, R. Halit (2009). *Ankara*, (Haz. Ali Birinci), İstanbul: İnkılap Kitap Yayınları.
- Kaynardağ, Arslan (1978). Amaçları ve Sonuçları Açısından Yazı Devrimi, *Milliyet Sanat Dergisi*, S. 296, Kasım 1978.
- Kısakürek, N. Fazıl (1951). Harf Davası, *Büyük Doğu*, 44.
- Kunt, İ. Metin (1976). Liselerde Osmanlıca, *Politika*, 27 Mayıs 1976.
- Kut, Turgut (1994). "Dârüttibâa" maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul: TDV Yayınları, ss. 10-11.
- Levend, A. Sırrı (2019). Eski Yazıdan Yeni Yazıya, *150 Yıllık Türkçe Kavgası, Harf ve Dil Tartışmaları*, İstanbul: Akis Kitap, ss. 219-224.
- Mehmed Fuad (1926). *Millî Mecmua*, 1 Aralık 1926.
- Mehmed Mesîh (1927). *Millî Mecmûa*, 5 Nisan 1927.
- Mehmed Mesîh (1928). *Milli Mecmûa*, 15 Mart 1928.
- Mehmed Said (1926). Kadın Hattatlarımız, *Sevimli Ay*, S. 9, Teşrinisani 1926.
- Mesara, Gülbün (2010). A. Süheyl Ünver'in Medresetü'l-Hattatın Hatıraları, *Bir Fotoğrafın Aynasında İstanbul'un Meşhur Hattatları*, İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, ss. 23-45.
- Milliyet*. 23.5.1928, 10.11.1960, 22.11.1960.

- Mustafa Şekib (1928). Yeni Harflerimize Dair Dün Darülfünûn'da İrad Edilen Nutkun Metni: Yeni Harfler Yeni ve Medenî Bir An'ane Vaz' Ediyor, *Vakit*, 22 Ağustos 1928, Yıl 11, S. 3816, s. 4.
- Münif Paşa (1863). *Mecmua-i Fünûn*, Temmuz 1863.
- Namık Kemâl (1869). *Hürriyet*, 23 Ağustos 1869.
- Necib Âsım (1925). Elifba Meselesi, *Türk Yurdu*, No: 12, C. 2, Eylül 1341 (1925), ss. 539-544.
- Özkafa, Fatih (2010). İstanbul ve Hat Sanatı, *Bir Fotoğrafın Aynasında İstanbul'un Meşhur Hattatları*, İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, ss. 111-123.
- Resimli Gazete*, 22 Eylül 1923.
- Safa, Peyami (1959). Arap Harfleri, *Türk Düşüncesi*, Ağustos 1959, S. 58, s. 8.
- Tahsin Ömer (1923). *İlmi ve Tarihi Esaslara Nazaran Harflerimiz Latin Harflerinin Aynıdır*, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.
- Namık Kemâl (1866). *Tasvîr-i Efkar*, 10 Temmuz 1866.
- Tepedelenlioğlu, N. Nazif (1966). Eski Harflerimiz İçin Umumi Af İstiyorum, *İslâm'ın İlk Emri Oku*, C. 5, S. 54, s. 4.
- Togan, Zeki Velidi (1970). *Türk Dünyasında Elifbâ Meselesi*, İstanbul.
- Turan, Şerafettin (2005). *Türk Kültür Tarihi*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türk Yurdu*, Aralık 1926.
- Unat, F. Reşit (1953). Latin Alfabesinden Türk Alfabesine, *Türk Dili*, Ağustos 1953.
- Velidedeoğlu, H. Veldet (1978). Atatürk Devrimi İçinde Yeni Türk Harfleri, *Milliyet Sanat Dergisi*, S. 296, 6 Kasım 1978.
- Yahya Kemâl (1922). İmlâya Dair Güft ü Gû, *Dergâh*, 18, Yıl 1, C. 2, 5 Kanun-ı Sanî 1338, ss. 3-5.
- Yorulmaz, Hüseyin (1995). *Tanzimattan Cumhuriyete Alfabe Tartışmaları*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

